

XXI ASRDA UCHINCHI JAHON URUSHI BO‘LISHI MUMKINMI?

Olimjonova Mahliyo Orifjon qizi

*Toshkent xalqaro kimyo universiteti Namangan filiali, Ijtimoy gumanitar fanlar
fakulteti: tarix*

Ilmiy rahbar: Sardorbek Rahimberdiyev Bekmurodovich

*Toshkent xalqaro kimyo universiteti Namangan filiali, Ijtimoy gumanitar fanlar
fakulteti, tarix fani o‘qituvchisi.*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada XXI asrda uchinchi jahon urushi yuzaga kelish ehtimoli siyosiy, iqtisodiy va texnologik omillar asosida tahlil qilinadi. Shuningdek, global xavfsizlik tizimi, yadroviy qurollanish, xalqaro tashkilotlarning roli va zamonaviy urush shakllari muhokama qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *Jahon urushi, global xavfsizlik, yadroviy qurol, geosiyosat, konflikt, xalqaro munosabatlar.*

Kirish

20-asrda yuz bergan ikkita jahon urushi insoniyat tarixida eng halokatli voqealar bo‘ldi. XXI asrga kelib esa texnologiyalar rivoji, davlatlar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik va diplomatik tizimlarning mustahkamlanishi urush ehtimolini kamaytirayotgandek tuyuladi. Ammo ayrim geosiyosiy ziddiyatlar uchinchi jahon urushi ehtimolini butunlay inkor etishga imkon bermaydi. XXI asrda global kuchlar o‘rtasidagi raqobat kuchayib bormoqda. Xususan, AQSh, Xitoy va Rossiya o‘rtasidagi siyosiy va harbiy raqobat xalqaro tizimda beqarorlikni kuchaytiruvchi asosiy omillardan biridir. Ushbu davlatlar o‘z ta’sir doirasini kengaytirishga intilib, mintaqaviy mojarolarda faol ishtirok etmoqda.

Masalan, Ukraina hududidagi mojarolar yoki Osiyo-Tinch okeani mintaqasidagi keskinliklar global miqyosdagi qarama-qarshiliklarning kuchayishiga olib kelishi mumkin.

Asosiy qism

1. Geosiyosiy ziddiyatlar va global raqobat

Hozirgi kunda dunyoda yirik davlatlar o‘rtasida siyosiy va iqtisodiy raqobat kuchaymoqda. Ayrim hududlarda davom etayotgan mojarolar global darajaga chiqib ketish xavfini tug‘diradi. Hozirgi davrda geosiyosiy ziddiyatlar va global raqobat juda murakkab va ko‘p qatlamli jarayon bo‘lib, u bir nechta asosiy yo‘nalishlarda namoyon bo‘lmoqda. Bugungi kunda global siyosatning markazida uchta yirik kuch turibdi: AQSh, Xitoy va Rossiya.

AQSh va Xitoy o‘rtasida iqtisodiy va texnologik raqobat kuchaymoqda. Bu savdo urushlari, sun’iy intellekt va mikrochiplar bozoridagi kurashda yaqqol ko‘rinadi.

Rossiya va G‘arb davlatlari o‘rtasidagi ziddiyat esa Ukraina urushi sabab keskinlashgan. Bu raqobat yangi “sovuq urush” muhitini shakllantirmoqda.

Hududiy nizolar

Energiya resurslari uchun kurash

Harbiy ittifoqlar o'rtasidagi qarama-qarshilik

Bu omillar katta urushga sabab bo'lishi mumkin bo'lgan asosiy omillar sifatida qaraladi.

2. Yadroviy qurollar va ularning ta'siri

Yadroviy qurollarning mavjudligi uchinchi jahon urushining boshlanish ehtimolini bir tomondan oshirsa, ikkinchi tomondan kamaytiradi. Yadroviy qurol XX asrda yadro fizikasining taraqqiy etishi munosabati bilan 40-yillar boshida paydo bo'ldi. Birinchi portlash 1945-yil 16-iyulda Alamogodro poligonida (AQSH) amalga oshirildi. 1945-yil avgust oyida esa har birining quvvati 20 kt bo'lgan 2 atom bombasi Yaponiyaning Xirosima (6-avgust) va Nagasaki (9-avgust) shahrilariga tashlandi. Sobiq SSSR da termoyadro bombasi birinchi marta 1953-yil 12-avgustda sinab ko'rildi. Yadro quroliga ega bo'lgan davlatlar AQSH, Rossiya, Buyuk Britaniya, Fransiya, Xitoy (rasmiy ma'lumotlarga ko'ra) (2005). Yaponiya, Hindiston, Pokiston, Isroilda ham bor deb taxmin qilinmoqda.

Yadroviy urushning oqibatlari halokatli

Davlatlar “o'zaro yo'q qilish” xavfini yaxshi anglaydi. Shu sababli yirik davlatlar to'g'ridan-to'g'ri urushdan ko'ra diplomatik yo'lni tanlashga harakat qiladi.

3. Zamonaviy urush shakllari

21-asrda urush faqat qurolli to'qnashuv bilan cheklanmaydi. Quyidagi yangi urush turlari paydo bo'lgan:

Kiber urush (internet orqali hujumlar)

Axborot urushi (propaganda, feyk xabarlar)

Iqtisodiy sanksiyalar

Bu usullar global urushni “sovuq urush” shaklida davom ettirayotganini ko'rsatadi.

4. Xalqaro tashkilotlarning roli

Xalqaro tashkilotlar, xususan: BMT NATO boshqa mintaqaviy tashkilotlar mojarolarni tinch yo'l bilan hal qilishga harakat qiladi. Diplomatika va muzokaralar global urush ehtimolini kamaytirishda muhim rol o'ynaydi.

Muhokama

XXI asr – texnologiyalar, global integratsiya va tezkor rivojlanish davri bo'lishiga qaramay, dunyo hali ham jiddiy geosiyosiy ziddiyatlardan holi emas. Shu sababli uchinchi jahon urushi ehtimoli haqidagi savol ko'plab olimlar va siyosatchilarni o'ylantirib kelmoqda. Bu masalaga bir yoqlama yondashib bo'lmaydi, chunki urush ehtimolini oshiruvchi va kamaytiruvchi omillar bir vaqtning o'zida mavjud.

Avvalo, urush ehtimolini oshiruvchi omillarga e'tibor qaratish lozim. Bugungi kunda AQSh, Xitoy va Rossiya o'rtasidagi raqobat tobora keskinlashib bormoqda. Ayniqsa, Ukraina urushi global keskinlikni yanada kuchaytirdi. Bundan tashqari, G'azo sektori, Tayvan va Janubiy Xitoy dengizi atrofida nizolar ham yirik davlatlarni to'qnashuv yoqasiga olib

kelishi mumkin. Agar bu hududlardagi mojaro kengayib, ittifoqchilarni ham jalb qilsa, global urush boshlanish xavfi ortadi.

Biroq, bu fikrga qarshi dalillar ham yetarli. Eng muhim omillardan biri – yadro qurollarining mavjudligidir. AQSh va Rossiya kabi davlatlarning yadro arsenali juda katta bo‘lib, bu qurollardan foydalanish butun insoniyat uchun halokatli oqibatlarga olib keladi. Shu sababli davlatlar ochiq global urushdan tiyilishadi. Bu holat “yadro tiyib turish” (deterrence) siyosati sifatida izohlanadi.

Yana bir muhim jihat – global iqtisodiy bog‘liqlikdir. Bugungi kunda davlatlar iqtisodiy jihatdan bir-biriga kuchli bog‘langan. Masalan, Xitoy va AQSh o‘rtasida katta savdo aloqalari mavjud. Keng ko‘lamli urush esa bu tizimni izdan chiqaradi va barcha davlatlarga zarar yetkazadi. Shu bois, iqtisodiy manfaatlar ham urushning oldini oluvchi omil sifatida xizmat qiladi.

Shuningdek, BMT, NATO kabi xalqaro tashkilotlar mojarolarni diplomatik yo‘l bilan hal qilishga harakat qiladi. Garchi ular har doim ham samarali bo‘lmasa-da, global urushning oldini olishda muhim rol o‘ynaydi.

Xulosa qilib aytganda, XXI asrda uchinchi jahon urushi ehtimoli to‘liq inkor etib bo‘lmaydi, chunki geosiyosiy ziddiyatlar mavjud. Biroq yadro qurollari, iqtisodiy o‘zaro bog‘liqlik va xalqaro diplomatiya bu ehtimolni sezilarli darajada kamaytiradi. Demak, bugungi dunyoda global urushdan ko‘ra, mintaqaviy mojarolar va “sovuq urush”ga o‘xshash raqobat ehtimoli yuqoriroqdir. Olimlar fikriga ko‘ra, uchinchi jahon urushi ehtimoli mavjud bo‘lsa-da, uning klassik shaklda (katta davlatlar o‘rtasidagi keng ko‘lamli janglar) yuz berish ehtimoli past. Aksincha, kelajakdagi mojarolar ko‘proq texnologik va iqtisodiy ko‘rinishda bo‘lishi mumkin.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, XXI asrda uchinchi jahon urushi ehtimoli mutlaqo yo‘q deb bo‘lmaydi, ammo uning yuzaga kelish ehtimoli ancha murakkab omillarga bog‘liq. Bir tomondan, AQSh, Xitoy va Rossiya o‘rtasidagi keskin raqobat, shuningdek Ukraina urushi kabi mojarolar global xavfsizlikka tahdid solmoqda. Boshqa tomondan esa, yadro qurollari omili, davlatlar o‘rtasidagi iqtisodiy bog‘liqlik va BMT kabi xalqaro institutlarning mavjudligi keng ko‘lamli urushni jilovlab turuvchi asosiy mexanizmlar hisoblanadi.

Eng muhim jihat shundaki, zamonaviy dunyoda urush faqat qurolli to‘qnashuv emas, balki iqtisodiy, axborot va texnologik maydondagi raqobat orqali ham namoyon bo‘lmoqda. Shu sababli uchinchi jahon urushi klassik shaklda emas, balki bilvosita va yashirin kurashlar ko‘rinishida davom etishi ehtimoli yuqoriroq.

Demak, insoniyat oldida turgan asosiy vazifa — ziddiyatlarni kuchaytirish emas, balki ularni muloqot, diplomatiya va hamkorlik orqali bartaraf etishdir. Faqat shundagina global falokatning oldi olinib, barqaror va tinch kelajakni ta‘minlash mumkin bo‘ladi. XXI asrda uchinchi jahon urushi ehtimolini to‘liq inkor etib bo‘lmaydi. Biroq yadroviy deterrensiyaglobal iqtisodiy bog‘liqlik diplomatik mexanizmlar katta urushning oldini olishda

muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda. Kelajakda urushlar ko‘proq noan‘anaviy shakllarda kechishi ehtimoli yuqori.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. Baylis J., Smith S. The Globalization of World Politics. — Oxford: Oxford University Press, 2020.
2. Mearsheimer J. The Tragedy of Great Power Politics. — New York: Norton, 2014.
3. Allison G. Destined for War. — Boston: Houghton Mifflin, 2017.
4. Gaddis J. The Cold War. — New York: Penguin Press, 2005.
5. Waltz K. The Spread of Nuclear Weapons. — Harvard University, 1981.
6. Hoffman F. Conflict in the 21st Century. — Potomac Institute, 2007.
7. Rourke J. International Politics on the World Stage. — McGraw-Hill, 2018.
8. Smith J. Global Security Issues. — Routledge, 2022.